

ling paa Dansk. Vigtig er i dette Afsnit Anførelsen af den nye Datering af Pilespidsen fra Nørre Lyngby til yngre Dryastid. Fundene fra Råö og Varberg i Halland kunde enten være forbigaaet i Tavshed eller sat kraftigt paa Plads, da intet taler for, at Flintsagerne derfra er tildannede af Menneskehaand. Et særligt Kapitel behandler Menneskets Indvandring til Norge, og her gennemgaas paa anskuelig Maade de tilsyneladende meget gamle Fosna- og Komsakulturer. Som i de foregaaende Afsnit stilles Problemerne op, og de forskellige fremsatte Tydninger omtales, uden at der ydes nogen nye Bidrag til Diskussionen.

Dr. Nordmanns Bog er en god Oversigt over ældre Stenalder med en meget omhyggelig Gennemgang af Materiale og Litteratur, suppleret med omfattende Noter og Henvisninger. Billedmaterialet er fortræffeligt ordnet med stor Anskuelighed. Velgørende er det mellem de mange arkæologiske Typebilleder at se Billeder af Dyr og etnografiske Sager. Hvem ved paa Forhaand, hvorledes en Saiga-Antilope eller en Gejrfugl ser ud, og dog har disse Dyr været omtalt i utallige arkæologiske Afhandlinger sammen med mange andre lidet kendte Dyr; men først i Nordmanns Bog ser man dem afbildede.

Det store Arbejde, der i de senere Aar bliver gjort med Udforskningen af Nordeuropas ældre Stenalder, giver stadig nye Resultater, saa et Oversigtsværk over denne Periode bliver hurtigt forældet. Nordmanns Bog vil dog sikkert længe være læseværdig, særlig som en Arkæologi for Geologer og Geologi for Arkæologer.

P. V. Glob.

Gudmund Hatt: Landbrug i Danmarks Oldtid. (Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. Folkelæsning Nr. 367. Aargang 1937). 159 S., 73 Fig. IV. Plancher. Gad. København 1937. Pris 5,50 Kr.

Et længe savnet Oversigtsværk om Danmarks Oldtidslandbrug foreligger nu af vor kyndigste Videnskabsmand paa dette Omraade, Professor Gudmund Hatt. Materialet til et saadant Arbejde findes spredt og ubearbejdet i en lang Række Afhandlinger, hvad Litteraturlisten bag i Bogen vidner om. Forskellige videnskabelige Discipliner har hver ydet sit Bidrag, saa Helhedsbilledet er blevet saa alsidigt som vel muligt.

Bogen deles naturligt i en Række Hovedafsnit: Planteavl, Husdyravl, Landbrugsredskaber, Oldtidsagre, Huse og Landsbyer, Religion og Samfund, der hver især behandler sin Del af Landbruget i afsluttede Kapitler.

Afsnittet om Planteavl støtter sig for det danske Materiales Ved-

kommende til Undersøgelser af Kornaftryk udført af Georg F. L. Sarauw, hvem Bogen er tilegnet, suppleret med nyere Undersøgelser ved Hans Helbæk, samt Prof. Knud Jessens botaniske Bestemmelser. Den første, der opdagede Kornaftryk i Lerkarskaar, var Lærer Frode Kristensen i Tørring. Denne Opdagelse, der blev gjort i 1894, har givet Størstedelen af det Materiale til Belysningen af Planteavl i Oldtiden, som vi nu har, og en netop paabegyndt systematisk Gennemgang af de Mængder af Lerkarskaar, der findes paa Nationalmuseet og rundt om i Landets talrige Provinsmuseer og Privatsamlinger, vil i Fremtiden endnu klarere vise, hvor stor denne Opdagelse i Virkeligheden var. Et Hovedspørgsmaal er, hvornaar man begyndte at dyrke Korn her i Landet, og hvilke Indflydelser der her gør sig gældende. Nogen ny Løsning paa disse Spørgsmaal gives der ikke. De megalitiske Indvandrere opfattes som det danske Landbrugs Grundlæggere. Dog betragtes disse ikke som ene om at bringe Kendskabet til Kornavl til Danmark. Dette centrale Spørgsmaal kan kun løses gennem en nøje Adskillelse af det arkæologiske Materiale, idet der maa tages Stilling til, hvad hver enkelt af de forskellige Kulturgrupper (de ældste Stridsøksekulturer, Dyssetidens Kultur, Jættestuetidens Kultur) har bragt til Landet, samt disse Kulturgruppers Oprindelse og Tidsstilling. Ligeledes maa der tages mere Hensyn til Enkeltgravskulturens Bidrag til Landbrugs-kulturens Opstaaen. De anførte Eksempler paa Enkeltgravskar med Kornaftryk er lidet oplysende, da denne Kulturgruppe ikke kan opfattes som en Enhed; men tværtimod skyldes flere forskellige Paavirkninger, et Spørgsmaal, Prof. Hatt selv er klar over og anbefaler til videre Undersøgelse. Det samme gælder det følgende Afsnit om Husdyravl, der bygger paa Herluf Wingses og Magnus Degerbøls Knoglebestemmelser. Her spiller den rette Forstaaelse af Ertebøllekulturens kronologiske Forhold en afgørende Rolle, idet denne Kulturs forskellige Fund enkeltvis maa placeres i Forhold til de neolitiske Kulturer; men her svigter de arkæologiske Bestemmelser. Nye Undersøgelser synes at vise, at Ertebøllekulturen har strakt sig gennem et meget længere Tidsrum end tidligere antaget og har holdt sig som en selvstændig Kulturgruppe langt op i yngre Stenalder. Den har været baaret af en Jægerbefolkning, der efterhaanden har haft noget Husdyrhold og levet i Kystomraaderne, samtidig med at Dyssetidens og Jættestuetidens Folk har drevet Landbrug i de øvrige Dele af Landet.

I Afsnittet om Landbrugsredskaber indtager Omtalen af Ploven en Hovedplads. Det vigtigste nye her er Axel Steensbergs Paavisning af en Plov med Muldfjæl og sandsynligvis Hjul, der geologisk

dateres til Jernalderens Begyndelse. Om de halvmaaneformede Fintredskaber fra Stenalderen anføres forskellige Forskeres Tydninger enten som Kornsegl eller som Løvkniiv, uden at der tages Standpunkt til det ene eller det andet. Redskaberne kan naturligt deles i to Grupper: Typen med lige Æg og Typen med krum Æg, hvoraf førsteævnte sikkert er bedst egnet til Løvsækering, sidstnævnte som Kornsegl.

Afsnittet om Oldtidsagre bygger paa Prof. Hatts egne omfattende Undersøgelser og Opmaalinger. Med Sikkerhed kan Agrene kun henføres til ældre Jernalder. De inddeles i de lange Agre, der har været dyrket med Muldfjælploven, og de korte brede Agre, der hovedsagelig har været pløjet med en Ard af Døstruptypen. I baade dette og de øvrige Afsnit savner man i høj Grad en Maalestokangivelse ved Figurerne. Ligeledes burde engelske Betegnelser paa en af Figurerne være undgaaet. I det følgende Afsnit om Huse og Landsbyer omfatter Størstedelen med Rette Professorens egne Undersøgelser af Jernalderhustomter. Gennem en længere Aarrække har Prof. Hatt undersøgt utallige Bopladsder hovedsagelig i Nord- og Vestjylland og fremdraget et Materiale saa rigt og saa godt underbygget, at intet Afsnit af Oldtidsfolkens daglige Liv og Færden ligger klarere belyst. Med enestaaende Energi og Kyndighed i den vanskelige Udgravningsteknik er Hustomt efter Hustomt blevet fremdraget, ofte meget ødelagte ved senere Tidens Markarbejde; men altid har de givet nye Bidrag og Resultater til Forstaaelsen af Jernalderfolkets Liv. Indsatsen her hører til de største i den arkæologiske Forskning. Om de forskellige Hustyper, deres Indretning, Konstruktion og Beboere fortælles der paa en levende og instruktiv Maade. Nogen Uklarhed ligger der i Fremstillingen af Landsbyens Oprindelse, idet denne med mere afgørende Vægt burde have været omtalt under Stenalderen, hvortil den af Langelandsarkæologen Jens Winther udgravede Landsby ved Troldebjerg hører. Sikker med Rette anføres, at Klimaforværringen i ældre Jernalder har en væsentlig Andel i Agerbrugets Intensivering. Sidste Afsnit om Religion og Samfund er Bogens svageste. Her spiller det en stor Rolle, at Materialet er saa godt som ubearbejdet; men en mere kronologisk Gennemgang af Stoffet vilde have støttet meget. Dette gælder forøvrigt ogsaa i nogen Grad flere af de øvrige Afsnit, idet kun den meget arkæologisk kyndige Læser altid ved, i hvilken Del af Oldtiden man befinder sig. Her kunde en arkæologisk Tidstavle kombineret med en zoologisk og botanisk Tavle have været oplysende.

Trods sine Mangler med Hensyn til Oversigtlighed giver Bogen en god Fremstilling af Oldtidens Landbrug suppleret med en Række

gode Billeder og Plancher. Meget spredt Stof er her samlet og samtidig gives der en kulturhistorisk Statusopgørelse for Arkæologien, saa man tydeligt ser, paa hvilke Punkter Forskningen i Fremtiden særligt maa sætte ind. Professor Hatts Bog fortjener at blive læst i stor Udstrækning og vil sikkert vinde Indpas overalt, hvor der findes Interesse for kulturhistorisk Forskning, samt vinde nye og ivrige Tilhængere for denne interessante Side af vor Oldtids-arkæologi.

P. V. Glob.

Ralph Eberl-Elber: Westafrikas letztes Rätsel. 368 S., 8°. Med 44 Tekstillustrationer, 4 Kort og 197 Billeder efter fotografiske Optagelser. Salzburg 1936.

Den østerrigske Forsker Ralph Eberl-Elber, der i 1935 opholdt sig tre Fjerdingsaar i Sierra Leone, fortæller i denne rigt udstyrede Bog om sine Oplevelser og Resultater. Det Omraade, han har berejst, er saavel i geografisk som etnografisk Henseende overmaade interessant. Tropisk Regnskov raader i den sydlige og sydvestlige Del af Sierra Leone; mod Nord og Nordvest breder sig græsrigge Savanner med Skovstriber langs Floderne. Indlandet hæver sig til mere end 1000 m o. H. og er gennemskaaret af talrige Floddale, mellem hvilke Terrænet nogle Steder har Karakter af Bjergland. De vigtigste indfødte Folkeslag er mod Syd Mende, mod Nord Temne; men der lever et Dusin andre Stammer i Sierra Leone. Gammel afrikansk Agerbrugskultur med Rester af moderretlige Tilstande mødes i dette Land med Kvægavlerkultur, der er mere eller mindre præget af Muhammedanisme. Temne-Folket, der lever paa Grænsen mellem Kvægavlernes og Agerdyrkernes Omraade, er ofte blevet kaldt Muhammedanere; men Forfatteren paaviser, at de i Livets vigtigste Forhold er Hedninger. Ganske vist bærer de muhammedanske Amuletter, der formodes at værne mod Sygdomme. Men gælder det at sikre den dyrkede Ager mod onde Indflydelser, da maa den gammeldags Medicinmand i Funktion.

Forfatteren har særlig søgt at trænge ind i den gamle Agerbrugskultur og den dertil hørende Naturreligion med dens Fetichisme og hemmelige Selskaber. Til denne Opgave har han rustet sig i Forvejen ved grundige Studier i de forskellige vestafrikanske Sprog. Hans sproglige Kundskaber har været en nødvendig Forudsætning for hans Arbejde i Marken. Men aabenbart besidder han ogsaa andre ligesaa nødvendige Forudsætninger. Det er et forbløffende stort Materiale, Forfatteren har bragt tilveje. Paa forbavsende kort Tid er det lykkedes ham at besøge et stort Antal af Sierra Leones